

İSLAM'IN HAKİKATI
ve
MEZHEP SORUNU

(27-28 Kasım 2015 Kelam Çalıştayı)

Editör: Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Ankara 2016

MÜSLÜMAN TOPLUMLARDA MEZHEP ALGISI ve AÇMAZLARI

Yrd. Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN*

“Mârifet iltifata tâbîdir” denir; öncelikle böylesi profesyonel bir çalışmayı düzenleme başarısını gösteren Anadolu İlahiyat Akademisi yönetici ve destekçilerine tebrik ve teşekkürlerimi ifade etmek isterim.

Programı konu, katılımcılar, web tabanlı destek, mekân ve ağırlama bağlamında oldukça başarılı buldum. Bu denli kaliteli ve başarılı bir programın Ankara, Hacıbayram gibi millet kalbinin attığı bir çevrede düzenlenmesi de ayrı bir sevinç kaynağıydı. Özellikle kapalı bir çalıştay olmasına rağmen tebliğci ve katılımcıların gerek niteliği, gerek sayısı ve gerekse çeşitliliği açısından ülkemizin her coğrafyasını temsil eden birbirinden değerli hocalardan oluşması beni ziyadesiyle memnun etti. Önemli bulduğum diğer bir husus ise genç ilahiyatçıların programa ve konuya gösterdikleri yakın ilgiydi. Geleceğimiz olan gençlerin modernitenin meşguliyetinden kendilerini kurtarıp medeniyetimizin gelişmesine katkı sağlayacak girişimler içerisinde bulunmaları oldukça ümit vericiydi.

Böylesi yararlı ve başarılı programların başta Müslüman birey ve toplumlar olmak üzere tüm insanlığa faydalı olmasını temenni ediyorum.

Giriş

Günümüzde Müslüman dünyası, acil olarak çözüm bekleyen birçok sorunla mücadele etmektedir. Bu sorunların en önemlilerinden biri de Müslüman kültürün din ve mezhep anlayışındaki açmazlardır. Bu açmazlar geçmişte olduğu gibi günümüzde de Müslüman toplumların yaşadıkları çoğu sorunun temel kaynağıdır. Dolayısıyla bu sorunların çözüme kavuşturulması artık tavsiye olmaktan çıkıp bir zorunluluk halini almıştır. Bu bağlamda mezhep algısının genelde dinî düşünce için özelde İslamî öğreti için ne anlama geldiğinin sınırları sağlıklı bir şekilde ele alınmayı beklemektedir. Bu

* Kırıkkale Üniv. İslami İlimler Fak. Öğretim Üyesi.
caglayanharun@gmail.com

yöndeki çaba ve gayretlerin bir uzantısı olarak “İslam’ın Hakikati ve Mezhep Sorunu” konulu bir çalıştayın ülkemizin her bölgesinden bilim insanlarının katılımıyla başkentte düzenlenmiş olması gayet uygun bir girişim olmuştur.

Çalıştaya hem bir katılımcı olarak davet edilmem, hem de daha sonraki süreçte katılımcılara sunulan tebliğlerin müzakeresi ve programın genel konuları hakkında görüş bildirme olanağının verilmesinden dolayı, karışıklığa neden olmaması için çalışmamı iki ana başlık altında işlemeyi uygun görüyorum. Bunlardan ilkinde, programda sunulan tebliğlerde önemli görülen hususların müzakeresine yer verilmiştir. İkincisi bölüm ise bir din olarak genel İslâm gerçekliği karşısında mezhep olgusuyla ilgili kişisel görüşlere ayrılmıştır.

Programda sunulan tebliğlerin sorunu gerek konularının ve gerekse konuları ele alma biçimlerinin birbirinden farklı olması, çeşitlilik ve çok yönlülük açısından yararlı olmakla beraber, konuların ortak bir düzlemde değerlendirilmesini ve takibini zorlaştırmaktadır. Bu zorluğun giderilmesi ve sunulan tebliğler ile müzakerelerde ele alınmasında yarar gördüğümüz hususların açık bir şekilde anlaşılması için müzakere metninin sosyo-teolojik ve sosyo-kültürel bağlamında iki ana başlık altında işlenmesi daha uygun görülmüştür.

1. Sosyo-Teolojik Açıdan Mezhep Olgusu

Bu başlık altında Mahmut Ay ile Adem Apak hocalarımızın sunduğu tebliğler, güncel meselelere değinmeleri açısından; Sönmez Kutlu hocamızın müzakeresi ise mezhep olgusunun tarihsel süreçte dinî değil, tümüyle insanî sosyolojik bir çabanın ürünü olduğunun tespiti açısından değerlendirmeye tabi tutularak analiz edilmiştir.

Sayın Mahmut AY hocamızın sunduğu, “Dinsel/Mezhepsel ve Teolojik Yapıların Oluşturduğu Algılar ve İnsanın Doğal Yaratım Kapasitesi” konulu tebliğ, genel olarak Allah’ın dini, insanın ise mezhebi üretmiş olduğu; dolayısıyla da din ve mezhebin asıl değil, insanın kendini gerçekleştirmesinde yararlanacağı bir araç olmaları için kendi sınırlarına çekilmesi gerektiğiyle ilgilidir.

Dinin özüne ve insanın doğasına tasallut etmiş, mezhepçilik ve dini referanslı siyaset olmak üzere iki tehditten söz eden Ay, büyük oranda ulema ve siyasi otorité eliyle oluşturulan bu ötekileştirici, ayrıştırıcı ve çatışmacı literatürü dinin özüne ulaşmayı neredeyse imkânsızlaştıran din dışı yapılar şeklinde nitelendirmektedir. Mezhepler ve her türlü teolojik yapı, gerçekte sosyal, kültürel, politik ve hatta ekonomik ihtiyaçlara ve koşullara göre tarihin içerisinde meydana gelmiş, teorileri pratiklerden sonra kurgulanmış pratik fenomenlerdir. Ancak bu durum tarihsel süreç içerisinde her mezhebin, hakikatin kendisi tarafından temsil edildiği iddiasıyla herkesin Tanrı adına konuşmasını meşrulaştırmak için kullanılmıştır. Mezheplerin tarihsel boyutunun ihmal edilerek mutlaklaştırılmasını günümüzdeki her yeni durum ve problemin çözümünün geçmiş anlayışlarla çözüme kavuşturulmaya çalışılmasına neden olduğunu söyleyen AY, bu durumu sürekli tarihte yaşama ve orada kalma şeklinde nitelendirmektedir.

Mezheplerin amir ve âlimlerce kutsallaştırıldığına değinen Ay, bu durumdan kurtulmak için dört hususa dikkatleri çekmektedir. Bunlardan ilki, tarihsel birikimin yapısökümüne uğratarak, algılara kaynaklık eden enstrümanların bütün çıplaklığı ile açığa çıkarılmasıdır. Başka bir ifadeyle dinin özüne ait olanla, tarihsel olanın birbirinden ayırt edilmesidir. İkincisi, dinin özü olan ilahî metinle aracısız buluşulmasıdır. Çünkü Sayın Ay'a göre, yalın ve sade bir perspektifle sıradan bir birey, metinle yüz yüze geldiğinde, metnin nihai amacının ve temel kaygısının ahlaki gerçekleştirmek olduğunu kavrayabilir. Üçüncüsü, bir bütün olarak din ve teolojinin çağı olan ortaçağ anlayışından kurtulmaktır. Çünkü ortaçağ anlayışında yaşamın hemen her alanı dinin otoritesi altında olduğundan her şey, dinin iznine bağlıydı. Bu durum insanın doğal kapasitesini, dinin çizdiği sınırlara hapsedip gelişmesine engel olduğu için dinin kendi doğal sınırlarına çekilmesi gerekir. Dördüncü ve sonuncu husus ise insanın kendi kapasitesini keşfederek dinin çekildiği alanlarda kendini gerçekleştirmesidir.

İnsanın dinî ve mezhebi unsurları belirleyen ve yöneten bir özne olmak yerine, onların elinde pasif bir nesne olmayı yeğlediği müddetçe başarılı olamayacağına değinen Ay, bi-

reyin düşünöen bir canlı olduğu kadar, dini, ahlaki, siyasi, edebi, estetik, hukuki, sosyal ve psikolojik boyutlarıyla gerçek insan olma Őuuruna ulaŐacağını söylemektedir.

Sayın Ay'ın tebliğinde dikkat çektiği hususlar ve temel olarak savunuculuğunu yaptığı düşünceler, ilke bazında kesinlikle doğru yaklaşımlardır. Ancak konunun gerek işlenişinde ve gerekse çözümlerin takdiminde maksadı aşan ve provokatif bir üslubun tercih edilmesi, tebliğin oldukça önemli tespitlerini gölgeleyecek bir durumun oluşmasına neden olabilecek bir nitelik arz etmektedir. Bu kapsamda insanın yaratıcılığıyla Allah'ın yaratıcılığının birlikte ele alındığı söylem ve Őiirlere yer verilmeyebilirdi. Aynı şekilde ilahî metinle aracasız muhatap olma girişiminin içeriği de daha geniş bir şekilde ele alınabilirdi. Çünkü hangi metin olursa olsun, anlambilim ilkeleri gereği ilgili metni anlamak için bir hazır bulunulmuşluk durumu gereklidir. Dolayısıyla ilahî metni anlama girişimi olan geleneğin hangi bağlamda ele alınacağını belirlenmeden metne erişim düşüncesi birtakım sıkıntılar içermektedir.

Sayın Ay'ın tebliğindeki mezheplerin tarihsel insan anlayışının bir sonucu olduğu düşüncesi ve medeniyetlerin gelişimi açısından dinin doğal sınırları içerisinde anlaşılması gerektiği iddiaları, günümüzdeki özellikle sosyal çoğu problemin çözümünde oldukça yararlı açılımlar içermektedir. Bu düşüncelerin daha yararlı olabilmesi için altının doldurulması ve pratiğe dair örnekler verilmesi gerekir.

Adem Apak hocamızın "İslâm Tarihi Boyunca Seleflik ve Sünnî-Şiî İlişkilerine Etkileri" konulu tebliğ, genel hatlarıyla Selef ve Selefiyye kavramlarının İslâm tarihi boyunca Ashâb'ın yolunu ve itikadını takip eden Müslüman öncüleri olarak tanımlanmaktan başlayıp, geçen asırda ortaya çıkan ve varlığını hala devam ettiren en tehlikeli şiddet örgütlerine kadar pek çok siyasî ve itikadî gruplar için kullanıldığı; Selefliliğin zamanla toplumsal yapının unsurlarını da içine alarak çeşitli dinî ve siyasî tutumlardan oluşan bir yelpazeye dönüştüğü ve bu çeşitliliğin Şiî-Sünnî ilişkilerini belirlemede dinî teolojik argümanlardan daha çok Müslüman siyasal argümanlarının etkin olmasıyla ilgilidir.

Sayın APAKpakneminde gerçekleşen Kerbela hadisesiy-le başlatmak eğilimindedir. Çünkü bu tarihten sonra Şiilerin diğer Müslüman toplum kesimleriyle özellikle de Ehl-i Sünnet ile olan ilişkilerinde birçok siyasî, ekonomik, dinî ve etnik nedenlerle çatışmaya başlamıştır. Bu çatışmayı Mihne, Moğol ve Haçlı saldırıları gibi tarihi olaylar tetiklemiş ve ortaya Seleflilik adı altında gelenekselci bir yapı çıkmıştır. Selefliliğin teorik yapısını Ahmed b. Hanbel ile pratik yapısını ise İbn Teymiyye ile kazandığını düşünen Sayın Appak, Yavuz Sultan Selim'in Şiiliğin koruyucusu konumunda olan Safevîlerle gerçekleşen mücadelesinde, Şii-Sünnî karşıtlığının giderek derinleştiğini söylemektedir.

Üç asırdan fazla devam etmekte olan Şii-Sünnî karşıtlığının etkisini modern dönemlerde Selefliliğin Vehhabiliğe evrildiğini düşünen Apak, Şii-Sünnî mücadelesinin Vehhâbiliğin öncüsü Muhammed b. Abdülvehhâb ile Suudi devletinin kurucusu Muhammed b. Suud'un 1744 yılında gerçekleştirdikleri ittifakla Osmanlı devletine karşı giriştikleri bağımsızlık mücadelesi neticesinde kurulan Selefi/Vehhâbi Suudi Arabistan devletinin kurulmasıyla farklı bir boyut taşıdığını düşünmektedir. Selefi ideolojiyi yaymak isteyen bu devletin Orta Doğu, Balkanlar ve Kafkaslar başta olmak üzere tüm dünyadaki yayılım faaliyetleri, Şiilik cereyanının da karşıt bir tez olarak güçlenmesiyle sonuçlanmıştır. Böylece siyasal platformda Suudi Arabistan ile İran devletleri karşı karşıya gelmiştir. Bu mücadele özellikle Suriye, Irak ve Yemen olmak üzere Orta Doğu'da siyasî kaosa sebep olmuş ve tüm bölgeyi etkilemeye başlamıştır.

Sayın Adem Apak'ın tebliğiyle ilgili müzakere ve değerlendirmeler içerisinde Mezhepler Tarihi alanında olması nedeniyle özellikle sayın Sönmez Kutlu hocamızın analizlerine kanaatimizce oldukça doğru tespitler olduğunu düşündüğümüz için katılıyor ve paylaşmakta yarar görüyoruz.

Sayın Kutlu, Mezhepler tarihi açısından Müslüman tarihindeki Seleflilik düşüncesiyle günümüzdeki Seleflilik akımının birbiriyle ilgisinin olmadığını düşünmektedir. Ona göre Seleflilik, bir mezhep değil, siyasal hedefleri olan ideolojik bir harekettir. Nitekim klasik hiçbir mezhepler tarihi eserinde veya Kitabu's-Sünne ve Kitabu'l-İman eserinde Seleflilik diye bir mezhebin varlığından veya fikirlerinden

bahsedilmemektedir. Günümüzde yaşanan Seleflilik akımının ise gerçekte Müslümanların Batı ile etkileşimindeki ahlaki yozlaşmaya bir tepki olarak çıktığını düşünen Kutlu, bugün Afganistan, Pakistan ve Orta Asya'daki çoğu toplumsal kesimin gerçekte Hanefî olduğu halde kendilerini Selefi olarak tanımladığını söylemektedir.

Kutlu'ya göre Seleflilikle ilgili gerek tebliğde ve gerekse günümüzde bir kavram kargaşası bulunmaktadır. Örneğin tebliğde Selefliğin başlangıcı olarak Ashabu'l-Hadis ile olan ilişkisi ele alınmıştır. Ashâbu'l-Hadis, hadis merkezli bir din ve dünya görüşü ortaya koymaya çalışan bir anlayışı temsil eder. Her muhaddis de Ashabu'l-Hadis mensubu değildir. Nitekim Şia ve Mutezile'nin dahi muhaddisleri bulunmaktadır. Dolayısıyla ideolojik bir hareket olan Selefi düşüncüyü Ashâbu'l-Hadis ile başlatmaya çalışmak yanlış bir yaklaşımdır. Ashabu'l-Hadis anlayışında imanın bir parçası olan amel, Selefliğin etkisiyle modern bir ideoloji olan Vehhabilik de tevhidin bir parçası olmuştur. Bu durum bile Selefliğin bir mezhep değil, modern ideolojik bir hareket olduğunun kanıtıdır.

Selefliğin İslâm'ın ilk dönemlerine özgü anlayış biçimi olarak da tanımlamak yanlıştır. Bu yönde Selefliği Türk kamuoyuna ilk takdim eden son Osmanlı Şeyhu'l-İslâm'ı İzmirli İsmail Hakkı'dır. Bekir Topaloğlu hocamızın da bu geleneği sürdürerek selef diye Ehl-i Sünnet altında bir grup olarak bu anlayışı kabul etmesiyle, Seleflilik diye bir mezhepten bahsedilir olmuştur. Selefliğin İslâm'ın ilk dönemlerindeki düşünceleri yansıttığı fikri tümüyle yanlış bir anlayıştır. Örneğin günümüzde kendini Selefi olarak tanımlayan kesimler, ilk dönem bilginlerden olan Ebu Hanife ve Hasan Basrî'nin fikirlerine karşıdırlar.

Mezhepler tarihçilerinin bile Selefliğin kökenleri hakkında net değerlendirmeler yapamadığı bir meselede, tebliğde Selefliğin teşekkül, gelişim ve güncel dönemlerine ilişkin tespitler yapılmasını eleştiren Kutlu, bir İslâm tarihçisi olan tebliğ sahibinin siyasal güç odaklarının bir iktidar devşirme aracı olarak Selefliğin nasıl kullanıldığını ortaya koymasının daha faydalı olabileceği düşüncesindedir. Kutlu hocamızın, gerek mezheplerin hiçbir şekilde çıktıkları ilk dönemdeki gibi aynı kalamayacakları için tümüyle dinî ku-

rumlar gibi anlaşılmasının yanlış olacağı ve gerekse Selefilik olgusunun bir mezhep değil ideoloji olduğunu savunması, bize mezheplerin dinî kurumlar değil, sosyal oluşumlar olduğu noktasında çok değerli katkı sağlamıştır. Çünkü dinî anlayış biçimindeki bir zenginlik olan mezheplerin bir çeşitlilik unsuru olarak değil, düşmanlık vesilesi olarak görülmesi, dünya barışı tehdit eden önemli bir sorundur.

Selefilik konusunda Sayın Kutlu'nun tüm değerlendirmelerine katılmakla birlikte kanaatimizce dikkatlerden kaçan bir nokta daha bulunmaktadır. Bu nokta, özellikle modern zamanlarda dini bir hareketmiş gibi kendini takdim eden Selefilik'in, aslında emperyal güçlerin ekonomik çıkarları için teşvik edildiği gerçeğidir. Selefilik Osmanlı'nın son dönemlerinde enerji kaynağı olarak bilinen petrolün kontrolü için destekleniyordu. Günümüzde ise aynı şekilde petrolün yanı sıra doğalgazın da kontrolü için kullanılmaya devam etmektedir. Selefilik'in halk bazında özellikle Orta Asya'da taraftar toplammasının nedeni ise kanaatimizce yine ekonomik gerekçelerden kaynaklanmaktadır. Bir farkla ki, bu kez geçim endişesine düşen geniş halk kitlelerinin Selefilik ideolojisinin yayılmasını isteyen odakların yardımlarıyla taraf değiştirmeye zorlanmalarıdır. Bu bağlamda Sayın Apak'ın Şii ve Selefi unsurların birbirini tetiklediği tespiti oldukça doğru bir tespit olarak görülmektedir.

2. Sosyo-Kültürel Açıdan Mezhep Olgusu

Sayın Mehmet Evkuran hocamızın sunduğu, "Ehl-i Sünnet Algısı ve Sünnilikte Temsil Krizi" konulu tebliğ, genel olarak Müslüman düşüncesinin ana gövdesini oluşturan veya en azından bu iddiada olan Sünniliğin geçmişte ve günümüzde karşılaştığı dinî ve kültürel sorunlar ile bunların günümüz açısından hangi bağlamda ele alınıp çözüm üretilebileceğiyle ilgilidir.

Sayın Evkuran, Sünniliğin Müslüman tarihi boyunca hiçbir zaman kendini bir fırka olarak tanımlamadığı kanaatindedir. Çünkü ona göre Sünnilik, her zaman kendini İslamî öğretinin omurgası, diğer düşünceleri ise omurgaya bağlı tali düşünceler olarak görmüştür. Sünniliği konformist bir teoloji olarak tanımlayan Evkuran, bunun iki anlamda olduğunu söyler. Birincisi, Sünniliğin realite karşısında şeriat

uygun kopmalara göz yumabilmesi iken; ikincisi siyasal açıdan sorun çıkarmadığı sürece diğer kimlikleri kabullenmeye eğilimli olmasıdır.

Sünnîliğin uzlaşmacı ve hoşgörüye dayalı genel yaklaşım tarzının siyasal kaygılar nedeniyle süreç içerisinde zorunlu olarak çatışmacı bir yapıya büründüğüne değinen Evkuran, bu kapsamda özellikle Şîî-Sünnî ilişkilerine dikkat çekmektedir. Dinî bütünlüğün temini için siyasal otoriteye olan ihtiyacın zamanla din-siyaset ilişkilerini şekillendirmesi, mezhep olgusunu dinî bir nitelik olmaktan çıkarıp sosyo-kültürel yapının bir parçası haline dönüşmesini sağlamıştır. Bu bağlamda Şîîliği benimsemenin sadece teolojik değil, aynı zamanda siyasî sonuçlar bağlamında da İran-Fars nüfuzunu kabul etmek anlamına geldiği bir sosyal yapıda Sünnîliğin hoşgörü sınırlarını tüketmesi kaçınılmazdır.

Anadolu'nun İslamlaşma sürecinde gezgin dervişlerin etkin bir rol oynamasından dolayı tasavvufun Türkler arasında yaygınlaştığına ve süfîliğin kuramsallaşarak tekke, tarikat ve zaviyeleri oluşturduğuna vurgu yapan Evkuran, Sünnîliğin Türkler arasında farklı şekillerde anlaşılma biçimlerinin de yer etmesine neden olduğu kanaatinde. Bu bağlamda Hanefî-Mâturîdî çizginin Ehl-i Sünnet içindeki anlaşılma biçimi, Selefilik gibi gelenekselci yapılardan çok daha farklı bir yol izlemiştir.

Ehl-i Sünnet'in bir paradigma olarak tarihte oynadığı rolün günümüz açısından ne anlam ifade ettiğine de değinen Evkuran, asrımızda yaşanan Şîî-Sünnî çatışmasının yıkıcı etkilerine karşı neler yapılabileceği yönelik tavsiyelerde bulunmuştur. Bu kapsamda klasik Sünnî konformizmini yüceltmenin ya da selefilik yaygınlaşmasına izin vermenin gereksiz bir çaba olduğu aşıkardır. Bu tarz tutumların şîî iddiaların güçlenmesini sağlamaktan başka bir sonuç vermeyeceğini düşünen Evkuran, daha köklü değişikliklerin olması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Evkuran'a göre eğitim alanında din öğretimi yapan kurumlarda izlenen programın, İslam'ın ortak değerlerini vurgulaması, din-mezhep-tarikat özdeşliği düşüncesinin sadece bir iddia olduğununun gösterilmesi, etik ve estetik değerlerin İslam'ın mesajının ayrılmaz bir parçası olduğu düşüncesi-

sinin kazandırması gerektiğine inanmaktadır. Bu çerçevede İlahiyat Fakültelerinin medreseleri kendileri için bir model olarak değil, modern dünyanın evrensel yapısı içinde üzerlerine düşen görevleri yerine getirdiklerinin önemine dikkat çekmektedir.

Sayın Evkuran'ın tebliğinin diğer tebliğlerden en önemli farkı, reel yönü olan pratik örneklerden ve uygulanabilir çözüm önerilerinden oluşmasıdır. Bu yönüyle tebliğ, hem uygulanabilir hem de tatmin edici bir nitelik arz etmektedir. Çünkü sorunları teorik olarak ele almak ve rasyonel bazda çözüm önerileri sunmak, sosyal değişim yasaları çerçevesinde çoğu zaman yeterli dönüşümleri sağlamaktan uzaktır. Bu bağlamda tebliğde ifade edilen Şii-Sünnî çatışmasının sadece teolojik bir mesele olmadığı ve özellikle günümüzde bir güvenlik meselesi olarak algılanması gerektiği noktasındaki tespitler, oldukça önemlidir.

Tebliğde Sünnîliğin kuşatıcı bir yapı sergilediğine yönelik açıklamalar, daha sağlam delillerle ispatlanmaya ihtiyaç duymaktadır. Çünkü hemen her dinî ve mezhebi yaklaşımın aşırı ve ılıman kesimleri veya dönemleri olmuştur. Sosyal bir yapı olan mezheplerin de kimi zaman kendi içine kapanıp radikalleşmesi, kimi zaman da kendine güvenlerinin arttığı dönemlerde kuşatıcı olması doğal karşılanmalıdır.

Tebliğde mezhep olgusunun bir çatışma aracı olarak kullanılmasının önüne geçebilmek için eğitimin önemine değinilmesi oldukça isabetli olmakla beraber, bunun hangi düzlem üzerinde yapılacağı noktasında daha aydınlatıcı bilgiler verilebilirdi. Bu bağlamda medrese ve İlahiyat Fakülteleri kıyaslamasının güncel sorunlarımızın çözümünde bir yararının olmayacağını gerekçeleri verilebilirdi. Çünkü günümüzde maalesef eğitim kurumlarının öze dönmek adına medrese metoduna çevrilmesinin savunabilen çevreler bulunmaktadır. Eğitim sisteminde sorunun kaynağı olan ve değişime cevap veremediği için zamanını doldurmuş yapılanmaların çözüm mercii gibi görülmesinin başta Müslümanlar olmak üzere kimseye bir faydası olmayacaktır.

Sayın Şaban Ali Düzgün hocamızın sunduğu, "İslâm'ın Toplumsallaşmasını Yeniden Düşünmek: Sorunlar ve İmkanlar" konulu tebliğ, genel olarak din olgusunun insanların

bir arada yaşama kültürüne ne derece katkıda bulunabileceği, hangi ölçüde sorunlara neden olabileceği ve bu bağlamda azda olsa bazı çözüm önerileriyle ilgilidir.

Batı dinleri olarak tanımlanan Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'ın panteist doğu dinlerinden farklı olarak gündelik yaşama ilişkin buyruklar içerdiğini söyleyen Düzgün, bu noktada toplumsallaşmanın nasıl bir modelleme üzerinden gerçekleşeceği üzerinde tahliller yapmaktadır. Aydınlanma, Rönesans ve Modernitenin dinin toplumsal varoluş biçimlerini derinden etkilediğini, çarpık bir teistik algının deizme, yanlış Allah-insan algısının inkârcı varoluşçuluğa ve ateizme sebep olduğuna değinen Düzgün, dinî değerlerin nasıl bir toplum modeli oluşturması gerektiği noktasında çeşitli çözümlenmelere girişmiştir. Bu kapsamda toplumsal değişimin yöntemi olarak İslamî öğretinin nefisler üzerinden sosyalleşme sürecinin başlatılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Çünkü ikna ve rızası olunmayan değişimlerin gerçekçi ve sürdürülebilir bir yanının olmadığı açıktır.

Toplumları bir arada yaşama kültürüne sahip olmasında ideallerinin merkezinde olduğu düşüncelerin mevcüdiyetini zorunlu gören Düzgün, çoğunlukla indirgemecilik sebebiyle düşüncelerin idealleri esir aldığından yakınmaktadır. Ona göre, idealleri reel olana hapsedip boğmamak için onları bir ütopya bile olsa sürekli yeşertecek düşüncelerin serpilip gelişmesine imkân veren bir çoğulcu kültürün içinde geliştirmek gerekir. Aynı şekilde insanın doğuştan getirdiği temel hak ve özgürlükleri herkes için isteyen ve Allah'ı bu hakların kullanımının garantörü olarak gören bir dinin, tüm insanlığa nefes aldıracağı kesindir. Bu bağlamda Düzgün, iyiyi, doğruyu ve güzeli temsil kudretinde olan her şeyin din tarafından içselleştirileceğini ve dinin yıkıcı bir unsur olarak kullanılmasının önüne geçeceğini düşünmektedir.

Sayın Düzgün'ün tebliğinde en dikkat çekici tespit, toplumsallaşma noktasında dinin yıkıcı ve ayrıştırıcı değil, yapıcı ve birleştirici bir unsur olduğudur. Bu kapsamda Müslüman düşüncesinin teori-pratik çatışması yaşadığı, tebliğde de belirtildiği gibi, açık bir gerçektir. Tebliğdeki ikinci önemli nokta ise sunulan çözümlerin sadece Müslüman toplumlar için değil, insanlığın ortak geleceği açısından gerekli olduğunun ifade edilmesidir. Bu bağlamda vizyon açısından

tebliğin hedefleri oldukça kapsayıcı bir nitelik arz etmektedir.

İslâmî öğretinin asıl olarak bireyi muhatap almasıyla, dinin topluma olan ihtiyacının toplumun dine olan ihtiyacından daha fazla olduğunun tebliğde birlikte verilmesi, mezhep olgusu bağlamında birtakım yanlış anlaşılmalara neden olabilir. Psikolojik ve sosyolojik bir canlı olan insanın teklife muhatap olmasının zorunlu bir sonucu olarak dinsel kurumsallaştırmayı da oluşturacağı sosyal bir yasanın gereğidir. Dolayısıyla mezhep olgusu düşünülürken zorunlu olarak dinî kimliğin sosyo-kültürel yansımalarından da düşünülmesi gerekir.

Tebliğde ele alınan konuların genişliğine rağmen sunulan çözümlerin daha çok Batı kültürüne özgü olduğu ve kısmen de yaşanan toplumsal gerçeklerden uzak ütopyik bir karakter arz ettiği söylenebilir. Bu bağlamda tebliğin çözümler kısmının güçlendirilerek özgün ve gerçekçi bir niteliğe kavuşturulması daha yararlı olmasını sağlayabilir.

3. Müslüman Toplumlarında Mezhep Olgusu ve Çağrıştırdıkları

İslâmî düşüncenin ilk dönemlerine ilişkin kişisel görüş ve fikri hareket hakkındaki bilgilere günümüzde ancak onların muhalifleri kanalıyla nakledilenler kadarıyla bilebiliyoruz. Müslüman dünya görüşü açısından bu durum, üzüntü verici bir husustur. Çünkü bu durum, İslâmî düşüncenin en canlı ve en doğurgan olduğu hicrî birinci ve ikinci yüzyıldaki düşünce zenginliğinden maalesef yeterince yararlanamadığımız için islâmî öğretinin aslına nüfus edebilmede noktasında yeri doldurulamaz bir yoksunluğa neden olmaktadır. Bu yoksunluk kanaatimizce farklı düşünceler hakkında bilgi sahibi olamamaktan daha çok, ilgili düşüncelerin doğmasına kaynaklık eden metodik bilgi ve yaklaşımlara ulaşamamaktan kaynaklanmaktadır. Çünkü bilgi tek tip bir sonuç iken, bilgiye ulaştırılan metot sınırsız olanakların bulunduğu bir ihtimaller kuşağının kapılarını bizlere aralamaktadır.

Müslüman inancının kaynaklık ettiği mezhepleri sağlıklı bir şekilde anlaşılmasının önündeki en önemli engel, dışarıdan değil bizzat mezheplerin kendi toplumsal iç dinamiklerinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda mezhepler

tarihi üzerinde yapılan her türlü çalışmanın aynı zamanda Müslüman dünya görüşünün gelişimine katkıda bulunan etkenler üzerinde de bir analiz girişimi olacağını söyleyebiliriz. Çünkü insan düşüncesi ve duyguları üzerinde en etkili olan unsurlardan biri olan dinî inancın tarihsel süreç içerisinde nasıl şekillendiğine ilişkin çalışmalar, zorunlu olarak araştırmacıyı özelden psikolojinin, genelde sosyolojinin sınırlarına taşıyacaktır. Her kültürün, kendi algı ve yorumlama biçimi farklı olacağından aynı dinî inanca sahip olsa da din algıları birbirinden farklı olacaktır. Bu yönüyle dinî bir inancın sadece bireyden bireye ve kültürden kültüre değişiminden değil, zamandan zamana ve mekân mekâna da değişebileceğini peşinen kabullenmek, doğru sonuçlara ulaşma noktasında iyi bir başlangıç olacaktır.

4. Toplumsal İlişkiler Açısından Mezhep Olgusu

Mezhep, gitmek anlamına gelen Arapça “z-h-b” fiilinin ism-i mekân formundan türetilmiş, temel olarak “gidilen yol” manasında dünya görüşü, anlayış, öğreti ve davranış biçimi anlamına gelen bir kelimedir. Kelimenin dinî literatürde kullanımı ise aynı dinî söyleme sahip olmakla beraber farklı gerekçeler nedeniyle birbirleriyle bazı hususlarda yorum ve anlayış ayrılığına düşen dinî cemaatlerin oluşturduğu dinî ve siyasi grupları ifade etmektedir.

Mezheplerle ilgili konuşurken ilk olarak bilinmesi gereken husus, görüş ayrılıklarına rağmen tüm farklılıkların kaynağı gerçekte aynı dinî inançtır. Bu yönüyle meseleyi değerlendirdiğimizde dinin kaynağını tanrı, mezhebin kaynağını ise insan olarak düşünmek mümkün görünmektedir. Çünkü özünde bir olan ve tek bir kaynaktan gelen dinî inancın, zaman ve mekâna göre evirilerek farklı mezhebi oluşumların doğmasına neden olmasını başka türlü izah etmek mümkün değildir. Bu durum, mutlak ve aşkın niteliklere sahip Tanrı'nın kaynağı olduğu dinî inançtaki tahrif edici bir değişiklik değil, muhtaç ve izâfi niteliklere sahip insanın din algısındaki doğal bir süreçtir.

Kökeninde insan faktörünün olduğu her meselede olduğu gibi sosyal bir vakıa olan mezhep oluşumlarını da tek bir nedenle açıklamaya çalışmak doğru bir yaklaşım değildir. Bu durum, mezheplerin kendi yapısından değil sosyal bilim-

lerin genel yapısından kaynaklanan bir açmazdır. Dolayısıyla mezhebin niteliği, imkânı ve sınırları konusunda tutarlı bir söylem geliştirebilmenin öncelikli şartının konuları farklı açılardan analiz edebilme tarafsızlığına sahip olabilmek olduğunu söyleyebiliriz.

Mezhepleri, neşet ettikleri sosyo-kültürel yapılardan bağımsız olarak anlamak mümkün değildir. Buna göre mezheplerin nerede ve niçin çıktığı kadar en az önemli olan diğer bir husus ise neşet ettikleri toplumsal yapının eski kültür ve dinî-felsefi yaklaşımlarla olan bağlantılarının sağlıklı bir şekilde kurulabilmesidir. Bir mezhebi oluşumun ne olduğunu ve gelecekte nasıl bir evrimle yaşayacağını belirlemede geçmişteki durumunun bilinmesi oldukça önemlidir. Sosyal yapının üretmiş olduğu yapılar olan mezheplerin kurumsallaşması, hemen değil uzun bir sürecin sonunda ortaya çıkar. Dolayısıyla hiçbir sosyal hareketin ansızın tarih sahnesine çıkmayacağı gibi, dinî yaklaşımlardaki farklılaşmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan mezheplerin de ansızın teşekkül etmesi düşünülemez. Öyleyse mezheplerin ortaya çıkmasına neden olan faktörler nelerdir?

Kanaatimizce mezheplerin teşekkülünde en önemli etken, insan doğasının bizzat kendisidir. İçinde yaşadığımız evrendeki her yapının kendine has bir işleyiş kuralı olduğu gibi, insanın da kendine özgü birtakım nitelikleri bulunmaktadır. İnsan, doğası gereği noksan ve aciz olduğundan ihtiyaçlarını gidermek için çalışmaya, güvenliğini sağlamak için bir topluma ve psikolojik dengesini temin etmek için de aile, ahlak ve inanç gibi bir takım soyut değerlere muhtaçtır. İnsanlığın bu ortak ihtiyacı, çeşitli nedenlerden dolayı bir müddet sonra mücadeleyi, mücadele ise savunma ve ötekileştirmeyi beraberinde getirmektedir. İşte insanın ihtiyaçlarını gidermek isteğiyle başlayan bu kurumsallaşma süreci, birçok alanda olduğu dinî alanda da kendini göstererek mezhep olgusunu gündeme getirmiştir.

Mezheplerin oluşumundaki diğer etkenler hakkında mezhepler tarihi araştırmacılarının öne sürdüğü çeşitli nedenler bulunmaktadır. Bunlardan öne çıkanlardan biri de coğrafya etkisidir. Kültür ve medeniyetlerin yerleşik oldukları coğrafyanın ikliminden yer şekillerine kadar geniş bir yelpazeyi oluşturan niteliğine göre toplumların hayat

tarzları şekillenmektedir. Dolayısıyla aynı coğrafya içerisindeki farklı şehirler arasında bile bilim, ticaret, sanat ve edebiyatta rekabetin olması doğaldır. Meseleyi bu açıdan değerlendirdiğimizde mezheplerin dinî yaşam için kaçınılmaz veya daha açık bir ifadeyle zorunlu bir insanî sonuç olduğunu söyleyebiliriz.

Mezhep olgusunu tanımlarken ilahiyatçıların yüzleşmesi ve kabullenmesi gereken bir hakikat bulunmaktadır. Gerçekte mezhepler, dinî bir yaşamın güvenliği ve geleceği açısından ortadan kaldırılması gereken dinsel bir sorun değil, aksine dinî yaşamın gelişimi ve varlığını devam ettirebilmede toplumsal bir fırsattır. Şayet değişimin zorunlu kıldığı dönemin şartlarına göre dinî inancın esnekliğine imkân tanıyan bu fırsat olması gerektiği şekilde değerlendirilmezse, sadece mezhepsel oluşumlar değil aynı zamanda bizzat dinî inancın kendi varlık mücadelesi de tehlikeye girecektir.

Herhangi bir dinî inancın kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan farklı düşüncelere bile tahammül edemeyerek ötekileştirmesi, gerçekte bu inancın evrensellik gibi bir iddiasının olmadığına delalet etmektedir. Bu bağlamda kapalı bir kültür havzası içinde yaşamayı kendisi için bir yaşam biçimi olarak gören dinî anlayışlara başka toplumlara zarar vermediği müddetçe saygıyla bakmak gerekir. Ancak İslâm gibi evrensellik iddiası olan bir dinî inancın mensupları, toplumsal bir gerçek olan mezhepçilik olgusuyla birlikte yaşamayı öğrenmek zorundadır. Çünkü ancak bu şekilde islâmî öğretinin zaman ve mekâna göre kendini uyarlayabilecek bir esnekliğe kavuşması mümkün olabilir.

Teoride islâmî söylemin farklı fikirlere kaynaklık edecek bir yapıda olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak çeşitliliği savunan bu yaklaşımın pratikte uygulanmadığını da söyleyebiliriz. Nitekim genel Müslüman tarihinde olduğu gibi günümüzde de mezhep olgusuyla ilgili Müslüman toplumların takındıkları tavır bunu doğrular niteliktedir.

5. Temel Müslüman Mezhebî Yaklaşımlar

Genelde dinî inançların özelde islâmî söylemin başlangıçta kendi içinde, daha sonra diğer toplumlarla olan ilişkilerinde tutucu bir tavır sergilediklerini söyleyebiliriz. Doğrusunu söylemek gerekirse insan doğasının yapısı düşünül-

düğünde bunun çok da yadırganmaması gerekiyor. Yadırganması gereken husus, bu tutucu tavrın mezhebî bir etki-tepki prensibi olarak değil dinî bir tavır olarak benimsenmesi ve yaşatılmaya çalışılması girişimidir.

Her toplumda olduğu gibi Müslüman toplumlarda da dinî hayatın şekillenmesinde ve gelişiminde kimi zaman bir duraksama ve kimi zaman da bir gelişme söz konusu olabilir. Bu çerçevede Müslüman tarihinde yaşanan dinî içerikli her türlü beşerî ve toplumsal olayı mezhebî bir hareket olarak değerlendirmek mümkündür. Bu hareketlerin değişik zamanlardaki gelişimlerini tüm yönleriyle incelemek mezhepler tarihinin işidir. Günümüz açısından kelimcilerin konuya yaklaşımı ise en fazla sosyal teoloji bağlamında olabilir. Dolayısıyla bir kelâm araştırmacısı için dinî düşünce ve hareketlerin hangi siyasal ve sosyal olaylardan etkilenecek meydana gelmesinden daha çok, bu düşünce ve akımların islâmî öğretinin merkezinde bulunan tevhid anlayışı karşısındaki konumudur. Ancak bu genel ilkeye rağmen, hem Kelâm ve Mezhepler Tarihi'nin yakın disiplinler olması, hem de dinî bir anlayışın niteliğini belirlemeye çalışırken zorunlu olarak onun kökenine inme ihtiyacı, kaçınılmaz olarak kelimcilerin mezhepler tarihiyle ilgili konulara girmeye mecbur bırakmaktadır.

İslamî düşüncenin teşekkül dönemiyle ilgili yaşanan düşünsel sıkıntıların temelinde devrin teo-politik ve sosyokültürel unsurlarının etkin bir rol oynadığını görmemiz mümkündür. Çeşitli nedenlerden dolayı bu ilk döneme ilişkin görüş ve yaklaşımlar bastırılmıştır. Günümüzde bu dönemle ilgili bilgilere ancak islâmî ilimlerin tedvin ve tasnif edilmeye başladığı hicrî ikinci asırda kaleme alınan makâlât, milel, fırâk ve tabâkât eserlerinden sonra ulaşmamız mümkün olmaktadır. Bu eserlerin çoğu zaman mezhebî faktörlerin egemen olduğu tarafgir bir tutumla birbirinin adeta tekrarı olması ve kendi dönemlerindeki muhalif mezhepleri bile görmezden gelen bir bakış açısıyla yazılması ise günümüz açısından mezhep olgusunu sağlıklı bir şekilde değerlendirmesinin önünde ciddi sıkıntılar oluşturmaktadır.

Kanaatimizce tarihsel süreç içerisinde Müslüman toplumların kaynaklık ettiği mezhepleri üç genel başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan ilki, "Mutezile" gibi genel

dinî ve ilmî esasları dikkate alan mezhepler; ikincisi “Selef” gibi genel siyasî ve ictimâî teamülleri dikkate alan mezhepler; sonuncusu ise “Havâric” ve “Şia” gibi konjonktürün durumuna bağlı olarak gerekçesi dinî ve millî görünmekle beraber aslını tutuculuğun oluşturduğu, yöntem olarak kendilerine ötekileştirmeyi seçmiş olan marjinal mezheplerdir. Bu tasnifin sonuncusu olan Hâricî ve Şiî hareketler, kökenlerinde ağırlıklı olarak siyasal gerekçeler barındırdığı için kanaatimizce daha çok mezhepler tarihi araştırmacıların alanına girmektedir. Ancak ilk ikisi olan itizâlî ve Sünnî yaklaşımlar, teolojik bakış açısının temelini oluşturan din algısındaki akıl-nakil uyumunu temsil ettiği için direkt kelâm araştırmacılarının alanına girmektedir.

İslâmî öğretinin ilk muhatapları olan Arapların kavmiyet esasına dayalı siyasal politikalar izlemeleri kendi içlerinde ve diğer toplumlarla ilişkilerinde ciddi ayrışmalara neden olmuştur. Buna göre Haricilik anlayışını Müslüman Arap dünyasının kendi içinde bir kırılma, Şifilik ve Mürchie’yi ise “Mevâlî” olarak tanımlanan diğer milletlerle olan ilişkilerde bir kırılma olarak değerlendirebiliriz. Bu mezheplerin doğuş gerekçeleri içerisinde ilmî ve dinî bazı nedenler olabilir, ancak tarih sahnesinde oynadıkları rolün siyasal olduğu gözlerden uzak tutulmamalıdır. Bu bağlamda Müslüman kültür ve medeniyetinin teşekkül ve gelişimine gerçek anlamda katkı sağlayan fikrî hareketleri, bilinen anlamıyla dinî bir mezhep olarak görmek daha tutarlı görünmektedir.

Müslüman mezhebî oluşumlarını aklî ve dinî olarak iki alt başlığa düşürdüğümüzde kelâm bakış açısından farkı düşüncelerin yaşamı ne denli kolaylaştırdığı rahatlıkla görülebilir. Şöyle ki; dinî inanç, son tahlilde dogmatik bir karaktere sahip, tecrübeye dayalı olmayan bilgilere inanılması üzerine inşa edilmiştir. Bu yönüyle onun bilimselliğinden söz edilemez. Bu durumun inanç ve gerçekler açısından bir sıkıntı oluşturmaması için Müslüman teologlar farklı çözümler üretmişlerdir. Bu çözümlerin temelinde inanç konusu olan hususların akla uygun olması gerekliliği bulunmaktadır. Yani kökeninde inanç bulunan islâmî düşüncenin gerek kendini ifade edebilmesi ve gerekse savunabilmesi için insanlığın ortak dili olan akla uygun olması gerekmektedir. İşte tam bu noktada dinî ve aklî argümanları öne alan mez-

heplerin karşılıklı uyumu devreye girmektedir. Kelâm bilgileri, kendilerine naklî bilgi sağlayan mezheplerin katkılarıyla, felsefî bilgi sağlayan diğer mezheplerin katkılarıyla birlikte ele alarak yaşanılabilir ve sürdürülebilir bir dinî anlayış ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu şekilde kelamcılar, İslâm inancı etrafında gelişen şüphe ve saldırılara karşı, akli ilkelere göre Müslüman inancını ispat ve müdafaa edebilmişlerdir.

Akıl-nakil tartışmalarının sebep olduğu mezhebî farklılıklar, Müslümanların tarihi açısından zararlı değil, yararlı olmuştur. Esasen bu tarz mezhebî oluşumları toplumsal ve dinî yaşamın gelişimi için bir engel değil gereklilik olarak değerlendirmek mümkündür. Bu bağlamda geçmişte yaşanan “Mihne Olayları” gibi akıl-nakil çatışması olarak takdim edilen, ancak kökeninde siyasal kaygıların hâkim olduğu olumsuz gelişmelerin derinleştirilerek sürdürülmeye çalışılmasının hiçbir makul tarafı bulunmamaktadır.

6. Günümüzde Mezhep Olgusu ve Çağrıştırdıkları

Küreselleşmenin doğal bir sonucu olarak haberleşmenin olanakların artmasıyla her geçen gün sınırların daha da anlamını yitirdiği dünyamızda, artık farklılıkları bünyesinde barındırmayan, muhalif düşüncelere karşı yaşam hakkı tanımayan sistem ve fikirlerin varlığını sürdürmesinin olanağı kalmamıştır. Bu bağlamda Müslüman dünya görüşünün evrensellik iddiası, ancak farklı kültür ve medeniyetleri kuşatabildiği oranda gerçekçiliğini koruyacaktır. Aksi takdirde, değil dünya medeniyeti olmak, kendi iç sorunlarıyla dahi mücadele, yetersiz kalabilir.

Dışlayıcı ve ötekileştirici politika ve yaklaşımların genel insanlık adına, özelde Müslüman dünyası adına hiçbir yararının olmayacağı gayet açıktır. Dolayısıyla dinî inancın saflığını muhafaza etmek amacıyla kendi müntesiplerini bile dışlayan mezhebî yaklaşımların sonuçta savunuculuğunu yaptıkları inancın sonunu hazırladığı akıldan çıkarılmamalıdır. Din savaşlarının bir alt versiyonu olan mezhep savaşlarının ne derece yıkıcı sonuçlar doğurduğu ve asırlarca kapanmayan büyük yaralara sebep olduğu bilinmesine rağmen, mezheplerin halen toplumların ayrıştırılmasında bir etken olarak kullanılmasına izin verilmemelidir.

Mezhepsel farklılıkların dinler ve kültürler açısından bir zenginlik olarak değil, bir çatışma kaynağı olarak görülmesi, insanlık için yerel ve küresel bir güvenlik tehlikesi içermektedir. Bu bağlamda insanlığın ortak geleceği için tüm toplum kesimleri ve siyasiler, dünyanın neresinde olursa olsun mezhep çatışmalarının önüne geçilmelidir. Çünkü mezhep savaşları, ekonomik çıkarlar için yapılan siyasal savaşlar gibi değildir. Mezhep savaşları ideolojik temele dayandığı için sosyal ayrışmayla sonuçlanan tamiri mümkün olmayan derin ayrılıklara neden olurlar.

Müslüman dünyasında bazı çevrelerin geçmişinde yaşanan mezhep kaynaklı kötü tecrübelerden ders çıkarmak yerine onları anıtlılaştırarak sürekli canlı tutması, ismi barış olan bir dinî inancın mensupları açısından oldukça yadırganacak bir durumdur. İlahi dinlerin uzlaştırıcı ve bütünleştirici teorik yapılarına rağmen, insanların din algıları olan mezheplerin çatışmacı ve ayrıştırıcı bir pratik sergilemeleri manidardır. Bu yönüyle mezhepçilik yaparak muhalif görüşleri yok sayan dinî anlayışların aslında dindarlık adına sevap değil, günah işlediklerini söyleyebiliriz. Çünkü insanlığın kendini gerçekleştirme serüveninde ona yardımcı olması için gönderilen dinî öğretinin, bunu yapmak yerine insanlığa ayak bağı olmasının nedeni mezhep taassubuna dayalı fanatik yaklaşımlardır.

Mezhepsel oluşum ve yaklaşımların dinî bir yapı olmaktan uzaklaşıp, insanlığın ortak bir gelecek inşasına engel olacak tarzda şekillenmesine başta ilahiyat alanında araştırma yapan kesimlerin karşı çıkmak zorundadır. Çünkü dinî inancın ne anlama geldiğini ve yanlış ellerde nelere sebep olabileceğini en fazla onlar bilmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Dinî inanç ve onun toplumsal yansımaları olan mezhepler, insanların yaşamlarını daha rahat sürdürebilmeleri için vardır. Varlık sebebi insanlığa hizmet olan mezheplerin uğruna yaşamların feda edileceği kutsal bir değer olarak kabul edilmesi, en hafif ifadeyle bu bir akıl tutulmasıdır. Mezheplerin olması gereken sınırlar içinde anlaşılması ise sadece iyi bir dindar olmak için değil, insanlığın ortak geleceği açısından da hayati bir önem taşımaktadır.

Programın başlık ve içerik açısından uyumlu olduğu görülmekle birlikte, özellikle Selefliğe ve mezhepler arası ilişkilere daha fazla vurgu yapılması, konunun daha geniş bir çerçevede tartışılmasını engellediği kanaatindeyim. Pratik açıdan genelde Müslüman coğrafyasında özelde ülkemizin etrafında yaşanan mezhep odaklı çatışmaların olduğu bir ortamda kaçınılmaz olarak program gündeminin bu yönde gerçekleştiği düşünülebilir.

Programda tebliğcilerin sunumları kadar, en az katılımcıların katkıları ve müzakere bağlamında yapılan münazaraların da değerli olduğu kanaatindeyim. Bu bağlamda daha sonradan web üzerinden kapalı bir çalıştay olduğu için sadece katılımcılarla paylaşılan video kayıtlarının arşivlenerek araştırmacıların kullanımına açılmasında yarar olabilir.

Çalıştay Sonuç Bildirgesi'nde ortaya çıkan düşüncelerin kamuoyuyla paylaşılmasının ve ortaya çıkan çözüm önerilerinin ne derece gerçeği yansıttığının belirlenmesi açısından bazı düzenlemelere gidilmesinin yararlı olacağı düşünülebilir. Bu bağlamda Şîî-Sünnî ilişkilerinden daha çok Alevî-Sünnî ilişkileri üzerinde durulabilir ve bu yönde çözüm önerileri değerlendirilebilirdi.

Son tahlilde Müslüman düşüncesinin ulaştığı entelektüel seviye ve demokratik düzenimizin sağladığı özgür düşünce ortamı bağlamında programın başlı başına bir başarı olduğunu ifade eder, ikinci kez program yönetici ve destekçilerine teşekkürlerimi ifade etmek isterim. Programdan her manada oldukça müstefid oldum. Sebep olanlardan Allah râzı olsun diyor, böylesi güzel programların sayısının artmasını Yüce Rabbimden niyaz ediyorum.